МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П.ДРАГОМАНОВА

РАБАДАНОВА ЛЮДМИЛА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 1:37:061.12.21(477-25)«18/19»

РЕЛІГІЄЗНАВЧІ ІДЕЇ В ФІЛОСОФСЬКО-ОСВІТНІЙ СПАДЩИНІ МИСЛИТЕЛІВ КИЇВСЬКОЇ ДУХОВНОЇ АКАДЕМІЇ (ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIX – ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ)

09.00.11 – релігієзнавство

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

Київ-2014

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі культурології Національного педагогічного університету імені Михайла Драгоманова Міністерства освіти та науки України.

Науковий керівник: доктор культурології, доцент
Більченко Євгенія Віталіївна,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова,
професор кафедри культурології.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, доцент
Кондратьєва Ірина Владиславівна,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
доцент кафедри релігієзнавства;

кандидат філософських наук, доцент
Христокін Геннадій Володимирович,
Національний університет державної
податкової служби України,
доцент кафедри філософії та політології.

Захист відбудеться 3 жовтня 2014 р. о 14.00 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.21 в Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова 9.

Автореферат розісланий 29 серпня 2014 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради І.В. Богачевська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження Формування релігієзнавчих ідей в Україні відбувалося в контексті загальнофілософської та богословської проблематики. Релігієзнавчі ідеї мислителів Київської духовної академії (далі – КДА) другої половини XIX – початку XX століття передували теоретичній інституалізації релігієзнавства, підвалинами якої вони, власне, і стали. Такі ідеї функціонували переважно імпліцитно, як латентна складова єдиної національної духовної традиції. Однак, це не зменшує глибини наукового потенціалу доробку українських мислителів у дослідженні релігії і обумовлює необхідність експлікації релігієзнавчого потенціалу та наукової значущості релігійно-філософської спадщини мислителів КДА другої половини XIX – початку XX століття та його теоретичного узагальнення сучасними філософсько-релігієзнавчими засобами, зокрема новими методами диференціації знань про релігію.

Науково-теоретичний аспект актуальності дослідження релігієзнавчих ідей у філософсько-освітній думці мислителів КДА пов'язаний з процесом становлення вітчизняного релігієзнавства. Пошук його коренів в історії національної філософської традиції є підґрунтям даного процесу і диференціація імпліцитно представлених релігієзнавчих знань здійснюється для відстежування тяглості від становлення релігієзнавчої думки до виникнення релігієзнавства як окремої галузі вітчизняної гуманітаристики. Отже, даний процес має розглядатися в межах вітчизняної релігієзнавчої науки, що корелюється з відповідними тенденціями європейського релігієзнавства. Важливо реконструювати лінію еволюції вітчизняного релігієзнавства, підвалини теоретичного та історичного релігієзнавства у творчій спадщині мислителів КДА як складову частину цілісної історії вітчизняного гуманітарного знання.

Сучасний гуманітарний дискурс актуалізує дослідження наукових уявлень про релігію у філософсько-освітній спадщині мислителів КДА на трьох рівнях: методологічному, теоретичному та історичному.

Аналіз літератури із зазначеної проблематики показав, що розвідки, які стосуються творчої спадщини мислителів КДА, проводилися за такими напрямками: богословським, історичним (вивчення київської академічної традиції загалом, або певних персоналій), філософським (гносеологічна, антропологічна, етико-антропологічна проблематика), педагогічним тощо. Разом з тим, становлення релігієзнавчих ідей в теоретичному та історичному контекстах творчої спадщини мислителів КДА другої половини XIX – початку XX століття не виступало предметом окремого вивчення вітчизняних та зарубіжних дослідників.

Отже, актуальність проблеми, її теоретична і соціо-культурна значущість, а також недостатнє теоретико-методологічне обгрунтування, зокрема відсутність комплексного філософсько-релігієзнавчого дослідженння творчої спадщини мислителів КДА другої половини XIX – початку XX століття у вітчизняному релігієзнавстві зумовили вибір теми, об'єкта і предмета дослідження та постановку наукових завдань.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами Дисертація виконана в межах наукових досліджень кафедри культурології Інституту філософської освіти і науки НПУ імені М.П. Драгоманова в рамках комплексної теми «Актуальні проблеми розвитку духовної культури України», що входить до Тематичного плану науково-дослідної роботи Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (науковий напрям «Дослідження проблем гуманітарних наук»), затвердженого Вченою Радою НПУ імені М.П. Драгоманова (протокол №4 від 24.12.2008).

Мета дослідження зумовлена актуальністю обраної теми і полягає у виявленні релігієзнавчого потенціалу та наукової значущості філософсько-освітньої думки мислителів Київської духовної академії другої половини XIX – початку XX століття в філософсько-релігієзнавчому контексті.

Відповідно до поставленої мети визначаються такі дослідницькі **завдання:**

- визначити сучасний стан та методологічні аспекти дослідження філософської традиції КДА;

- виявити методологічні основи формування релігієзнавчих ідей мислителів КДА другої половини XIX – початку XX століття;
- розкрити роль проблеми співвідношення віри та розуму в гносеологічних побудовах мислителів КДА другої половини XIX – початку XX століття як передумови формування проблематики вітчизняної філософії релігії та становлення вітчизняної релігієзнавчої думки;
- експлікувати поняття релігії як спеціалізованого предмету аналізу в працях мислителів КДА другої половини XIX – початку XX століття;
- встановити проблемну домінанту історико-релігієзнавчих пошуків мислителів КДА другої половини XIX – початку XX століття та розглянути генезис методологічних підходів до вивчення історії релігії в творчості мислителів КДА;
- з'ясувати специфіку підходів до вивчення християнських конфесій в працях мислителів КДА другої половини XIX – початку XX століття.
- дослідити специфічні риси дослідження нехристиянських релігій у творчості мислителів КДА.

Об'єктом дисертаційного дослідження є філософсько-освітня спадщина мислителів Київської духовної академії другої половини XIX – початку XX століття.

Предметом дослідження виступає релігієзнавчий потенціал філософсько-освітнього доробку представників Київської духовної академії другої половини XIX – початку XX століття.

Методи дослідження При написанні дисертаційного дослідження застосовано загальнонаукові принципи системності та світоглядного плюралізму, а також принципи академічного релігієзнавства: об'єктивності, позаконфесійності, нейтральності щодо релігії, толерантності.

Дисертаційну роботу виконано на основі комплексного підходу, що поєднує релігієзнавчі, історичні та текстологічні методики, з використанням загальних та спеціальних методів соціогуманітарної сфери наукового пізнання. Застосування принципів детермінізму, взаємодії зовнішнього і внутрішнього, об'єктивного і суб'єктивного при аналізі доробку мислителів КДА сприяло визначенню внутрішніх та зовнішніх взаємозв'язків і теоретичної значущості релігієзнавчих ідей мислителів КДА розглядуваного періоду, усебічному дослідженню комплексу чинників, які уможливили формування релігієзнавчих ідей та поглядів мислителів КДА та обумовили специфічну імпліцитну форму їх вираження.

При розгляді релігієзнавчих ідей в спадщині мислителів КДА застосовувалися *конкретно-історичні методи* (порівняльного, проблемно-хронологічного, ретроспективного, синхроністичного аналізу).

Було застосовано *метод герменевтичної інтерпретації*, який забезпечив реконструкцію релігієзнавчого потенціалу творчості мислителів КДА другої половини XIX – початку XX століття в контексті його імпліцитного віднаходження у працях богословського, історико-філософського та релігійно-філософського спрямування.

Метод феноменологічного опису допоміг здійснити неупереджене дослідження конкретної багатоманітності богословських концепцій речників КДА на предмет виявлення у них історико-релігійних рефлексій.

За допомогою *методу системного аналізу* здійснено синтез розуміння історичної значущості доробку мислителів КДА у вітчизняних та зарубіжних філософських, історичних та релігієзнавчих працях.

Історико-компаративний метод дав змогу здійснити порівняння концептуальних положень релігійно-філософської спадщини мислителів КДА у процесі їх виникнення, становлення та розвитку.

Метод теоретичного узагальнення дозволив сформулювати висновки й положення наукової новизни дисертації.

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає в тому, що на основі комплексного аналізу творів мислителів КДА другої половини XIX – початку XX століття шляхом кореляції методів та підходів раннього західного релігієзнавства та київської духовно-академічної традиції

виявлено релігієзнавчий потенціал останньої як основу формування національної релігієзнавчої традиції, здійснено диференціацію специфічно релігієзнавчих ідей, зокрема, ідеї релігії як автономного предмету наукового розгляду.

В процесі дослідження обґрунтовано положення і висновки, які позначаються науковою новизною:

Вперше:

- доведено, що богословські дослідження мислителів КДА виступають основою для формування релігієзнавчих ідей на теренах України, оскільки дослідження різноманітних аспектів релігії наближається в них до наукової методології. Звернення до світського дискурсу, ставлення до розуму як до логічного засобу обґрунтування віри, зародження наукового підходу до релігії, розвиток принципів раціональності аналізу релігійних явищ у творчості мислителів КДА засвідчує наближення їхнього богословського доробку до релігійної філософії, зі зверненням останньої до проблем філософії релігії. Розглядаючи релігію, її компоненти і явища, пов'язані з нею, православні мислителі починають застосовувати дослідницькі методи (імпліцитно наявний історичний підхід, об'єктивізм (через наближення до феноменологічного опису), зачатки порівняння та узагальнення через створення типологій, наближення до функціонального та структурного аналізу релігії (розрізнення релігійної свідомості та культу)), які дозволяють констатувати становлення релігієзнавчих ідей в межах філософсько-освітньої спадщини філософів КДА;
- встановлено, що синтез традицій православного богослов'я та світської культури, зростання ролі раціонального компоненту у богословських пошуках, виражене у розв'язанні питання співвідношення віри і розуму на користь активного використання інструментальних можливостей розуму, використання здобутків тогочасної психології, антропології, етнології та природничих наук, призводить до поступової еволюції релігійної філософії у дискурс філософії релігії, що є світоглядною передумовою подальшого становлення релігієзнавства на базі релігійного раціоналізму. Дослідження мислителями КДА співвідношення віри та розуму приводить їх до усвідомлення необхідності вдосконалення методології вивчення релігії, що згодом визначило напрямки формування проблематики вітчизняної філософії релігії та становлення вітчизняної релігієзнавчої думки;
- з'ясовано, що визначення концепту «релігія» є характерним для київських академістів: дана категорія розглядається, як предмет окремої науки, котра розкриє його сутність, походження, а також філософські, психологічні та історичні аспекти існування; на противагу суб'єктивній теорії про можливість дослідження релігії через рефлексію над релігійними станами і почуттями, у творчості київських академістів виникає об'єктивний підхід, тотожний науковому пізнанню, православні мислителі усвідомлюють, що вивчення релігій має відбуватись через неупереджене ставлення до багатоманітності релігійних явищ та культурні й ментальні особливості їх функціонування;
- обґрунтовано, що перехід від теоретичних аспектів релігії до проблематики історії релігії у творчості православних мислителів КДА відбувається в контексті аналізу питання походження релігійного почуття, релігійної свідомості та їх втілення в різних релігіях; що генезис методологічних підходів у межах історико-релігієзнавчих досліджень мислителів КДА рухався від імпліцитного вияву методології аналізу релігії (що наближує їхні розвідки до наукових) до усвідомленого й цілеспрямованого визначення методів (історичний (хронологічний, поступовий темпоральний опис фактів), генетичний (закономірності розвитку) і прагматичний (тобто, розкриття причинно-наслідкових зв'язків)), що застосовувались під час написання творів і їх безпосереднє співвідношення з методами та підходами, притаманними тогочасному академічному середовищу; методологічні підходи використані у розвідках мислителів КДА, які стосуються історії релігії, корелюються з сучасним релігієзнавством: віднаходимо у дослідженнях мислителів КДА такі методи дослідження: діалектичний, компаративний, класифікація релігій, історичний, історико-критичний аналіз сакральних текстів; мислителі КДА використовують прагматичний та міждисциплінарний підходи, що свідчить про становлення та розвиток методологічної бази досліджень у галузі історії релігії;

- показано, що магістральною темою історико-релігієзнавчих пошуків КДА виступає історія християнства, що відповідає «христоцентричним» світоглядним установкам мислителів київської духовно-академічної традиції; історії православ'я присвячено низку праць, серед них є розвідки, що аналізують історію окремих православних церков; наявні як дослідження історії християнства загалом, так і християнських течій зокрема;
- виявлено, що у творчості київських духовно-академічних мислителів простежується більш глибока суголосність православ'я з протестантизмом, ніж з католицизмом: католицизм мислителі КДА досліджують порівняно нечасто, на противагу протестантизму. У протестантизмі проглядається схильність до акцентування емоційно-особистістної компоненти віри, що пояснюється ментальною близькістю софійної ідеї православного «серця» як основи віри та лютеранського *sola fide* («тільки вірою»); київські академісти відмічають у протестантизмі та православ'ї особливе значення особистої свідомості та втілення образу Божого в людині;
- виявлено, що духовно-академічні мислителі доводять необхідність порівняльного вивчення як основи наукового дослідження релігії, намагаються узагальнити спільне для різних релігій (культ, релігійні уявлення та переживання) в процесі їх компаративного аналізу, зокрема, категорія «релігія» досліджується в контексті формування і розвитку різних релігій; мислителі КДА аналізували специфіку нехристиянських релігій, демонстрували багатоманітність релігійних традицій, а не другорядні розбіжності між ними; в дослідженнях мислителів КДА наголошується, що кожна з релігій має ряд своєрідних аспектів: дослідження іудаїзму не лише аналізує його догматичні особливості, але розглядає співвідношення релігійної і національної самосвідомості; в буддизмі мислителі КДА простежують трансформацію від філософії до релігії; в ісламі – взаємозв'язок релігійних і політичних причин становлення і розвитку. Доведено, що вивчення історії релігій мислителями КДА не є механічним відтворенням накопиченого фактичного матеріалу, оскільки у творчості православних мислителів відбувається становлення системного аналізу внутрішнього контексту релігій.

набуло подальшого розвитку:

- дослідження співвідношення віри і розуму в християнському дискурсі через виявленння тяжіння мислителів КДА до тлумачення віри з боку її пізнавальної цінності та концептуалізації висновку про те, що через ставлення до розуму як до логічного засобу обґрунтування віри відбувається зародження наукового підходу до релігії та розвиток раціонального аналізу релігійних явищ у творчості мислителів КДА другої половини XIX – початку XX століття.

конкретизовано і доповнено:

- шляхом аналізу вивчення мислителями КДА різних релігій світу (іудаїзму, конфуціанства, синтоїзму, буддизму та ісламу висновок про те, що у творчості київських академістів розгляд релігійної багатоманітності постає основою для формування позиції нейтральності при аналізі феномену релігії та релігійних явищ.

Теоретичне і практичне значення одержаних результатів. Наукові положення, сформульовані в дисертації, можуть бути використані в подальших наукових розробках у галузі релігієзнавства взагалі та дослідження спадку київської академічної філософії зокрема. Також вони можуть бути застосовані при викладанні релігієзнавства, історії релігії, історії української філософії та культури.

Апробація результатів дослідження. Основні положення новизни та теоретичні висновки дисертації оприлюднені на теоретико-методологічних семінарах кафедри культурології, наукових конференціях та засіданнях круглих столів, зокрема на науковій конференції «II Всеукраїнські Кулішеві читання з філософії етнокультури» (Чернігів, 2010 р.); Всеукраїнській конференції студентів-філософів та молодих науковців «Діалектика духовних процесів: чи можлива діалектика як діалог?» (Дрогобич, 2010 р.); III Міжнародній конференції молодих науковців «Світоглядно-ціннісне самовизначення людини і професійні орієнтири гуманітарія» (Чернівці, 2010 р.); Першому всеукраїнському круглому столі «Сакральні тексти: коментарі, переклади, інтерпретації» (Острог, 2010 р.); під час X Міжнародної молодіжної релігієзнавчої літньої школи «Вселенське православ'я: єдність в різноманітті» (Київ – Чернігів – Чернівці – Почаїв, 2011 р.); на

звітній науково-практичній конференції викладачів, докторантів та аспірантів Інституту філософської освіти і науки (Київ, 2012 р.); V Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми культурної ідентичності: минуле і сучасне діалогу культур» (Острог, 2012 р.), VI Міжнародному форумі «Простір гуманітарної комунікації» (Київ, 2013 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання філософсько-релігієзнавчих наук: реалії та тенденції в умовах міжкультурного діалогу» (Буча, 2014 р.).

Публікації. Результати дисертаційного дослідження опубліковані у 7 статтях у фахових наукових виданнях (в тому числі одній статті в журналі, що зареєстрований в міжнародних науково метричних базах і одній у закордонному виданні) та 3 тезах виступів на конференціях.

Структура дисертації та послідовність викладу матеріалу зумовлені метою і логікою дослідження і відображають послідовність вирішення поставлених завдань. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що поділяються на вісім підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 183 сторінки, з них 162 сторінки основного тексту і 21 – списку використаних джерел (192 позиції).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується актуальність досліджуваної теми, визначаються об’єкт, предмет, мета і завдання дисертації, розкриваються методологічні основи дослідження, його наукова новизна, теоретичне і практичне значення, наводяться дані про характер апробації роботи, а також умотивовується її структура.

Перший розділ «Аналітичні та концептуальні засади дослідження філософсько-освітньої спадщини мислителів Київської духовної академії другої половини XIX – початку XX століття» присвячено стану розробки та методологічним засадам дослідження. Зроблено класифікацію основних етапов та напрямків вивчення релігійно-філософської творчості мислителів КДА, запропоновано методику виявлення її релігієзнавчого потенціалу.

У підрозділі 1.1. «Творча спадщина мислителів Київської духовної академії як предмет історико-філософської рефлексії» відповідно до визначеної мети і завдань проаналізовано джерельну базу дисертаційного дослідження. Дослідження доробку мислителів КДА поділено на *п’ять основних періодів:*

1. історико-філософський аналіз мислителями КДА напрацювань своїх попередників (В. Аскоченський, М. Булгаков, І. Малишевський, Ф. Титов);
2. праці російських дореволюційних істориків філософії, які позитивно оцінюють духовну спадщину КДА (Е. Гайдадим, В. Зеньковський, Е. Радлов, Г. Шпет);
3. критика російських революціонерів-демократів (М. Чернишевський, М. Добролюбов);
4. радянські дослідження (С. Габараєв, Б. Лобовик, М. Лук, М. Тотоєв, Х. Цаллаєв);
5. переосмислення релігійно-філософської традиції КДА у контексті сучасної української гуманітаристики, що представляють системний аналіз різних аспектів київської духовно-академічної традиції.

Сучасні дослідження спадщини мислителів КДА класифіковано за наступними напрямками:

- історико-філософські (Г. Апанасенко, Ю. Кравченко, Н. Мозгова, Л. Пастушенко, М. Ткачук, І. Фицик),
- педагогічні (А. Нестреляй, С. Кузьміна, Н. Шип, І. Юрас),
- етичні (І. Кондратьєва, М. Лук, В. Нападиста),
- етико-правові (Г. Чередніченко),
- аналіз біблеїстичної спадщини КДА (С. Головащенко),
- розкриття історії Церкви (С. Гузенко, А. Панченко);
- розбір православно-академічної філософії релігії (А. Арістова, Г. Панков).

Розгляд попередніх теоретичних напрацювань, в яких проаналізовано творчість мислителів КДА, засвідчує, що розкриття релігієзнавчого потенціалу їх релігійно-філософської спадщини ще не поставало предметом спеціального вивчення вітчизняних та зарубіжних дослідників. Це зумовило необхідність з'ясування релігієзнавчого потенціалу київських духовно-академічних філософів.

У підрозділі 1.2. «Специфіка релігієзнавчої методології у філософсько-освітній думці Київської духовної академії» розглянуто концептуальні аспекти дослідження філософської традиції КДА у методологічному контексті раннього релігієзнавства. У дослідженні доведено, що методологічні особливості релігійно-філософської традиції КДА наближаються до рис релігієзнавчого мислення. Проаналізовано методологію, випрацьовану в період раннього релігієзнавства, оскільки даний період характеризується утворенням релігієзнавчої парадигми, що передбачало розширення наукових підходів до вивчення релігії.

Відмічено, що період раннього релігієзнавства хронологічно співвідноситься з теоретичними напрацюваннями мислителів КДА. Обґрунтовано застосування київськими духовно-академічними мислителями під час дослідження релігії таких методів, як – компаративізм, класифікація, об'єктивність, еволюціонізм, історизм, редукціонізм, апостеріоризм, каузальність.

Встановлено, що специфічне використання методології раннього релігієзнавства мислителями КДА відбувалося в процесі аналізу феномену релігії. Так, застосування компаративного методу дослідження релігії у київських академістів супроводжується віднаходженням спільних рис різних релігій, певної смислової єдності. Приміром, порівнюючи православ'я та протестантизм мислителі КДА вбачають можливість налагодження міжконфесійної комунікації, серед спільних рис – висока схильність даних християнських течій до емоційності проявів, порівняно зі стриманою раціональністю католицизму та визнання значущості особистої свідомості й втілення образу Божого в людині.

Імпліцитні вияви такої комунікації проявляються також у схильності київських академістів до розгляду інших релігій як специфічної форми поступу до єдиного Бога. В даному контексті мислителі КДА співвідносили православ'я з буддизмом, які, не зважаючи на чітке розмежування в метафізичному спрямуванні, мають деяку спільність у моральному сенсі.

У другому розділі **«Генезис проблем теоретичного релігієзнавства у творчості мислителів Київської духовної академії другої половини XIX – початку XX століття»** розкрито становлення релігієзнавчої проблематики в межах релігійно-філософської думки представників Київської духовної академії крізь призму розуміння релігієзнавчих ідей як імпліцитної складової богослов'я КДА.

Предметом аналізу даного розділу постає також вирізнення впливу богословської гносеології КДА на становлення власне релігієзнавчої проблематики, тобто, використання інтелектуального інструментарію для осмислення богословської проблематики, що актуалізується через питання співвідношення віри та розуму. Обґрунтовано, що серед мислителів КДА відбувається принципова зміна ставлення до вивчення релігії, яка починає виступати для них як своєрідний феномен, теоретичні знання про який необхідно узагальнити через визначення концепту «релігія» в якості предмету окремої науки, що має розкривати сутність, походження, розвиток в історії та місце релігії в культурі.

У підрозділі 2.1. «Богословські основи формування релігієзнавчих ідей мислителів Київської духовної академії другої половини XIX – початку XX століття» визначено богословське підґрунтя прообразу релігієзнавчих ідей у творчості мислителів КДА включають розгляд поглядів на природу Христа, есхатологічну проблематику, історичність окремих книг Біблії та їх трактування. Важливим богословським питанням виступає також розгляд сутності Бога, пізнавальної цінності доказів його буття і особливостей останніх у різних гілках християнства, специфіки розуміння Бога в різних християнських течіях та інших релігіях. Мислителі КДА розглядають релігію як моральне явище, що ґрунтується на вірі в Бога, і водночас як світогляд та історичне явище.

У підрозділі розглянуто твори мислителів КДА з догматичного богослов'я, гомілетики, літургіки, екзегетики, оскільки вони розкривають теоретичні аспекти богослов'я та виявляють підґрунтя для наукового аналізу релігії як явища культури загалом та догматики православ'я зокрема. Проаналізовано дослідження, що стосуються догмату Бога (його сутності, відношення до людей і світу), Трійці, христологічних та сотеріологічних догматів, есхатологічної проблематики.

Доведено, що богословські напрацювання київських духовно-академічних мислителів частково осмислюються у філософському дискурсі і поступово отримують більш критичний відгук. Київські академісти починають використовувати історико-критичний підхід, зауважуючи факти та критичні погляди західних вчених, виявляючи їх науковість. Розбір теоретичних аспектів богословських ідей мислителів КДА дозволяє зауважити тенденцію застосування філософського та раціонального аналізу. Водночас феноменологічний розгляд і опис релігій та явищ, пов'язаних з ними, відбувається також крізь підхід занурення в контекст певної релігії. Саме внутрішній і контекстний спосіб бачення сакрального «зсередини» пропонували представники КДА другої половини XIX – початку XX століття, що може використовуватись релігієзнавцями під час звернення до деяких гуманістичних практик теології, особливо в аспекті цінності людини та її переживань.

У підрозділі 2.2. «Питання співвідношення віри і розуму в гносеологічних побудовах філософів Київської духовної академії другої половини XIX – початку XX століття» проаналізовано посилення значущості раціонального компоненту в аналізі співвідношення віри та розуму мислителями КДА. Опосередковано це веде до вирізнення впливу богословської гносеології КДА на становлення власне релігієзнавчої проблематики, тобто, використання інтелектуального інструментарію для вирішення богословської проблематики. Використання раціонального підходу актуалізується через питання співвідношення віри та розуму. Оцінка розуму як такого, що необхідний для обґрунтування віри, опосередковано сприяє диференціації наукових ідей і методів у творчості мислителів КДА. Зокрема це проявляється у зверненні до вивчення релігії як окремого об'єкту аналізу у їх працях.

Сфера релігійних переживань в межах досліджень мислителів КДА осягається не лише вірою, але виступає гідним предметом філософського аналізу. Поступово релігія виокремлюється у феномен, що потребує наукового аналізу (в межах богослов'я). Так відбувається зростання автономії раціонального та підвищення його ролі як категоріального знаряддя і опори віри. Це зумовлює еволюцію релігійної філософії до проблемного кола філософії релігії.

Автономізація розуму в межах творчості мислителів КДА відбувається поступово. Від думки про те, що віра завжди вище розуму православні мислителі приходять до розмежування даних понять як двох сторін пізнання людини – віра для внутрішніх якостей, розум для зовнішніх проявів і тіла індивіда. Далі постає судження про відмінність співвідношення віри та розуму на різних історичних етапах, необхідність методичного вдосконалення віри і релігії з розвитком науки. Зрештою, духовно-академічні філософи приходять до думки, що віра та релігія мають, окрім надприродних, ще й теоретичні аспекти вивчення. Тому обґрунтовують необхідність наукового підходу до теоретичних аспектів віри та релігії .

У підрозділі 2.3. «Диференціація предмету релігієзнавства у працях мислителів КДА другої половини XIX – початку XX століття» продемонстровано, як київські академісти розкривають проблему походження релігії, релігійного почуття, ґенезу релігійної свідомості та її втілення в різних релігіях, відзначають, що разом з накопиченням теоретичних знань та зміною історичних обставин має здійснюватися методологічне вдосконалення досліджень релігії, оскільки воно постає таким, що зважає на досягнення сучасної психології, антропології, етнології і природничих наук. Православні мислителі наголошують на ролі вільного і доречного апелювання до філософських здобутків та історичних фактів, намагаються дати відповідь на запитання, чи потрібне порівняльне вивчення релігій, розглядають основи наукового дослідження релігії та необхідність теоретичного узагальнення знань про релігію.

У творах мислителів КДА вимальовується своєрідний концепт релігії. Зокрема, релігія у розгляді православних мислителів характеризується як явище, що потребує наукового дослідження. Серед основ наукового аналізу релігії віднаходимо врахування суб'єктивних факторів релігії як таких, що можна дослідити з наукової точки зору, вплив етнографічних та культурних чинників на релігію, аналіз релігії як історичного та психологічного явища, що необхідно дослідити через об'єктивну філософську рефлексію, а не суб'єктивну рефлексію віри та релігійних станів.

Київські академісти зауважують необхідність поліфонічного дослідження релігії та врахування досягнень науки загалом і емпіричних знань про релігію зокрема, відзначають, що релігія має спільні риси з естетичним, з етнографічним та моральним чинниками. Разом з тим виділяють релігію як окреме культурне явище, що потребує розкриття через теоретичні узагальнення накопичених знань та порівняльний аналіз в контексті історико-релігієзнавчих досліджень.

Аналіз філософського підґрунтя богословських пошуків мислителів КДА виступає поступовим переходом від загального розгляду релігії до її конкретних історичних форм. На методологічних засадах філософії релігії в подальшому засновується теоретичне та емпіричне релігієзнавство, адже феномен релігії в творчості речників КДА виокремлюється в окремий предмет аналізу. Київські духовно-академічні мислителі апелюють до поглядів західних дослідників релігії на її визначення, ґенезу, взаємозв'язок з іншими формами світогляду та проявами культури й виявляють їх особисті переконання стосовно даної проблематики.

У третьому розділі «Проблеми історії релігій у творчості речників Київської духовної академії другої половини XIX – початку XX століття» розглянуто історико-релігієзнавчі ідеї мислителів КДА, як перехід від загального розгляду феномену релігії до дослідження конкретних релігій. У розділі досліджено погляди мислителів КДА, що стосуються формування, ґенезису і особливостей розвитку різних християнських течій та нехристиянських релігій. Розглянуто твори київських академістів з порівняльного та історичного богослов'я, які використовувати в історико-релігієзнавчих розвідках, оскільки саме в них найбільш чітко виражаються риси наближені до релігієзнавчого мислення.

У підрозділі 3.1. «Становлення методологічних підходів до історії релігії у працях філософів Київської духовної академії другої половини XIX – початку XX століття» проаналізовано поступовий розвиток від латентного застосування діалектичного, історичного, об'єктивного та типологічного методів дослідження історії релігії до чіткої класифікації обраної наукової методології, що включає історичний або індуктивний метод (хронологічний вираз фактів), генетичний (закономірності розвитку) і прагматичний (розкриття причинно-наслідкових зв'язків) методи дослідження. Використання мислителями КДА даних методів дослідження історії релігії корелюється з методиками сучасного релігієзнавства.

Православні мислителі в дослідженні історії релігії зауважують також про необхідність застосування різноманітних джерел (в тому числі католицьких, протестантських і світських). Причому з будь-яким джерелом вчений повинен працювати за єдиною методикою: збір історичних фактів, критичне вивчення, встановлення автентичності джерела, виклад згідно певної визначеної системи. Розгляд історії релігій, здійснений мислителями КДА, дозволяє додати до переліку особливостей праобразу релігієзнавчого мислення ще одну: неупередженість як прообраз феноменологізму у розгляді релігій.

У підрозділі 3.2. «Історія християнства як провідна тема історико-релігієзнавчих пошуків Київської духовної академії другої половини XIX – початку XX століття» досліджено погляди мислителів КДА щодо формування, генезису і особливостей розвитку християнства загалом та християнських течій зокрема.

Історії православ'я присвячено низку праць, зокрема розвідки, що аналізують питання зв'язку православної церкви з державою, значення національних православних церков у історичному розвитку християнства, історію окремих православних церков. Мислителі КДА розглядали історію слов'янських православних церков з точки зору єдності православної церкви у

багатоманітті її національних проявів та переважання політично-етнографічних причин роз'єднання християнства над релігійно-духовними.

Поширення християнства серед слов'ян відбувається, на думку київських академістів, переважно з Болгарії і частково з Сербії, тому їх розвідки розкривають в найбільшій мірі історію Болгарської та Сербської православних церков. Звернення мислителів КДА саме до цих православних церков пов'язане також з постійною співпрацею навчального закладу зі студентами-іноземцями із Сербії та Болгарії, які розкривали діяльність окремих церковних ієрархів або історію церкви, до якої вони належали.

Католицизм досліджують порівняно нечасто, на противагу протестантизму, якому присвячено ряд творів мислителів КДА, причому аналізують як різноманітні протестантські течії – англікан, методистів, мормонів, кальвіністів, баптистів, лютеран, – так і протестантизм загалом. Мислителі КДА виявляють більше терпимості до протестантизму, ніж до католицизму, що пояснюється існуванням у протестантизмі схильності до емоційно-особистістного компоненту релігійної віри, а це суголосно ідеї православного «серця» як основи віри. У вченні ж католицизму мислителі КДА вбачають переважання раціональної складової. Київські академісти виявляють в протестантизмі переважання вільного дослідження релігії і як наслідок більш терпимого ставлення до інших віросповідань, звертають увагу на значення особистої свідомості та втілення образу Божого в людині. Одночасно католицизм має спільну рису з православ'ям, якої, на думку філософів КДА, немає в протестантизмі – наявність історичного авторитету, що споріднює його з православ'ям.

Загалом, дослідження київських духовно-академічних філософів розкривають зовнішні та внутрішні прояви християнських течій не лише з точки зору релігійних відмінностей, але й через історичні та адміністративні особливості.

У підрозділі 3.3. «Дослідження феномену нехристиянських релігій у творчості мислителів Київської духовної академії» розглянуто напрацювання, що стосуються основних принципів віровчення нехристиянських релігій. Такі розвідки є показовими щодо зародження принципів релігійної толерантності та феноменологічної нейтральності. Наголошується, що думки, висвітлені в зазначених працях, відрізняються від класичних ортодоксальних поглядів. Феномен дослідження нехристиянських релігій (іудаїзму, конфуціанства, синтоїзму, буддизму та ісламу) виступає основою для становлення нейтральності при аналізі релігії та явищ, що знаходяться у взаємозв'язку з нею, оскільки оформлюється тип дослідження, що тільки побіжно зазначає недоліки інших релігій або й зовсім не містить оціночних суджень стосовно них.

Природно характерний православним мислителям-богословам КДА христоцентризм постає як розуміння християнства кульмінацією духовної історії людства, що звела в цілісність позитивні риси дохристиянських релігій. Установка христоцентризму постає такою, що, з одного боку, при розгляді будь-якої релігії мала на увазі перспективу християнства, а з іншого – сприяла становленню розвідок з історії релігій, оскільки передбачала визначення відмінностей різних релігій. Приміром, аналіз буддизму та ісламу як світових релігій відбувається за схожою схемою – роль особистості засновника для становлення релігії, специфічний характер універсалізму, типовий для кожної світової релігії (морально-практичний у буддизмі, моральний у християнстві), етичне вчення. Водночас, згідно поглядів мислителів КДА, кожна з релігій має ряд своєрідних аспектів. Для буддизму – це трансформація від філософії до релігії, для ісламу – взаємозв'язок релігійних і політичних причин становлення і розвитку.

На думку автора, вивчення історії релігій мислителями КДА не є механічним відтворенням накопиченого фактичного матеріалу, оскільки у творчості православних мислителів відбувається становлення системного аналізу внутрішнього контексту нехристиянських релігій. Важливим є заклик мислителів КДА до вивчення нехристиянських релігій на основі джерел мовою оригіналу, і відповідно до сильної мовної та культурної підготовки спеціалістів у сфері дослідження релігії.

В межах творчого доробку мислителів КДА теоретичний та історичний аналіз релігії знаходяться у взаємозв'язку, адже історико-релігієзнавчі дослідження дозволяють узагальнити спільне для різноманітних релігійних традицій, а теоретичний аспект дозволяє здійснити перехід від загальної філософської рефлексії до конкретної релігії.

ВИСНОВКИ

В результаті теоретичного аналізу релігійно-філософської спадщини мислителів Київської духовної академії другої половини XIX – початку XX століття та експлікації її релігієзнавчого потенціалу зроблено наступні висновки:

- Виокремлення методології, ідей та підходів, використаних у дослідженні релігії, що наближають київську духовно-академічну традицію до раннього та сучасного релігієзнавства дозволяють говорити про релігієзнавчий потенціал спадщини мислителів КДА, адже в їхньому доробку наявні характерні для раннього релігієзнавства методи: компаративізму, класифікації, об'єктивності, еволюціонізму, історизму, редукціонізму, апостеріоризму, каузальності. Здійснюючи експлікацію методології дослідження релігії в межах теоретичного доробку мислителів КДА, виявлено значне використання ними компаративного методу, методу класифікації релігій, еволюціонізму, історичного методу, методу історико-критичного аналізу сакральних текстів. Також акцентуємо увагу на зачатках толерантності, раціональності й об'єктивності, що спостерігаються в богословських творах мислителів КДА.
- Становлення релігієзнавчої проблематики у творчості мислителів КДА другої половини XIX – початку XX століття відбувається у межах богословського дискурсу. Саме в контексті богослов'я розвивається світоглядно-духовна традиція релігійної філософії, що через посилення раціонального компоненту перетворюється в умоглядну філософію релігії. Богословські основи прообразу релігієзнавчих ідей у творчості мислителів КДА включають розгляд поглядів на природу Христа, есхатологічну проблематику, історичність окремих книг Біблії та поняття про їх трактування. Поступово мислителі КДА починають використовувати історико-критичний підхід, аналізувати релігію і релігійні явища зважаючи на критичні погляди західних вчених.
- Зростання ролі раціонального компоненту у богословських пошуках мислителів КДА виражене у різноманітних підходах до питання співвідношення віри і розуму. Від визначення співвідношення віри та розуму київські академісти приходять до необхідності методологічного вдосконалення вивчення релігії. Мислителі КДА відмічають, що віра включає не лише трансцендентні, але й психологічні, теоретичні та морально-практичні прояви, тому дослідження релігії передбачає ґрунтовні знання в сфері психології, антропології, етнології і природознавства, використання філософських положень та історичних фактів,
- Київські академісти здійснюють філософський аналіз поняття «релігія», як автономної категорії, досліджують походження, сутність і розвиток релігійної свідомості. Православні мислителі зауважують про мораль та культуру як підгрунтя релігії, але відмічають, що релігія – не монолітне явище, і його не можна вивести з єдиної основи, тому різні аспекти релігії (історичні, психологічні, теоретичні) варто вивчати окремо. У творчості мислителів КДА відбувається принципова зміна ставлення до вивчення релігії, яка починає виступати для них як своєрідний феномен, теоретичні знання про який необхідно узагальнити, що виявляється у зауваженні про необхідність формування окремої науки, що буде досліджувати релігію, її походження, розвиток в історії та місце в культурі.
- Мислителі КДА зауважують, що вивчення релігій має відбуватись через неупереджене ставлення до багатоманітності релігійних утворень та зв'язок з їх культурними та ментальними особливостями. Перехід від теоретичних аспектів релігії до проблематики історії релігії у творчості мислителів КДА відбувається в контексті аналізу проблематики релігії, та вирішення даного питання в різноманітних релігіях. В розвідках київських духовно-академічних мислителів методологічні підходи до аналізу історико-релігієзнавчої проблематики формуються через поступовий генезис від імпліцитного вияву, що наближає розвідки до наукових підходів, до конкретного формулювання використаних наукових методів.
- Провідною темою історико-релігієзнавчих пошуків КДА історія християнства, виділяються дослідження, що стосуються історії християнства загалом, а також історії його напрямків –

православ'я, католицизму, протестантизму. Історії православ'я присвячено ряд праць, зокрема розвідки історії окремих православних церков. Католицизм досліджують порівняно нечасто, на противагу протестантизму.

- У творчості київських духовно-академічних мислителів простежуються специфічні риси дослідження нехристиянських релігій. Дослідження нехристиянських релігій (іудаїзму, конфуціанства, синтоїзму, буддизму та ісламу) виступає основою для становлення певної релігійної толерантності та феноменологічної нейтральності при аналізі релігії та пов'язаних з нею явищ, оформлюється тип дослідження, що тільки побіжно зазначає недоліки інших релігій або й зовсім не містить оціночних суджень стосовно них. Мислителі КДА розглядають нехристиянські релігії не лише з точки зору християнських цінностей та категорій, але й у внутрішньому контексті через розкриття процесу становлення і розвитку певної релігії, врахування її концептуальних особливостей, новацій та оригінальності вчення. Так, універсалізм буддизму постає як морально-практичний, а всезагальність ісламу, як його наближення до ідей гуманізму. Православні мислителі досліджують співвідношення релігійного фактору з національною самосвідомістю, причому їх взаємовплив представлено як у національних, так і в світових релігіях.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

В наукових фахових виданнях:

1. Рабаданова Л.В. Формування антропологічного ідеалу в релігійно-філософській думці Памфіла Юркевича / Л.В. Рабаданова // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 7. Релігієзнавство. Культурологія. Філософія: [зб. наукових праць] / ред. рада: В.П. Андрущенко (голова); М-во освіти і науки, Нац. пед. ун-т імені М.П. Драгоманова. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. – Вип. 22 (35). – С. 19-25.

2. Рабаданова Л.В. Історико-релігієзнавча проблематика у філософії О.М. Новицького: діалектичний погляд на розвиток духовних процесів./ Л.В. Рабаданова // Наукові записки. Серія «Філософія». – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія». – Вип. 7. – 2010. – С. 33-39.

3. Рабаданова Л.В. Проблема співвідношення віри та розуму в гносеології мислителів Київської духовної академії як передумова становлення релігієзнавчої думки в Україні / Л.В. Рабаданова // Культура і сучасність: альманах. – К.: Міленіум, 2010. – № 2. – С. 63-68.

4. Рабаданова Л.В. Дослідження історії релігії у творчості мислителів Київської духовної академії другої ХІХ – початку ХХ століття: релігієзнавчий аспект / Л.В. Рабаданова // Практична філософія. – К.: ПАРАПАН, 2012. – № 1 (43). – С. 105-112.

5. Рабаданова Л.В. Диференціація релігії як предмету наукового аналізу у творчості мислителів Київської духовної академії другої ХІХ – початку ХХ століття / Л.В. Рабаданова // Вчені записки Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського. Науковий журнал. Серія «Філософія. Культурологія. Політологія. Соціологія».– Сімферополь: Таврійський національний університет ім. В.І. Вернадського, 2013. – Т. 24 (65). - №1-2. - С. 303-310.

у закордонних виданнях та виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз:

6. Рабаданова Л.В. Філософське підґрунтя релігієзнавчої проблематики у творчості речників Київської духовної академії другої ХІХ – початку ХХ століття / Л.В. Рабаданова // Схід. Аналітично-інформаційний журнал. – Донецьк, 2012. – № 4 (118). – С. 159-164.

7. Рабаданова Л.В. Феномен нехристианских религий в творчестве мыслителей Киевской духовной академии второй половины ХІХ – начала ХХ века / Л.В. Рабаданова // Глобальный научный потенциал. Научно-практический журнал.– СПб, 2013. – № 9 (30). - С. 44-48.

в інших наукових виданнях:

8. Рабаданова Л.В. Релігієзнавчий потенціал творчої спадщини Сильвестра Гогоцького / Л.В. Рабаданова // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету. Серія: Філософські науки. Вип. 75. Другі Кулішеві читання з філософії етнокультури / Чернігівський держ. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка; голов. ред. М.О. Носко. – Чернігів: [б. в.], 2010. – С. 187-189.

9. Рабаданова Л.В. Творча спадщина Київської духовної академії як історичне підґрунтя професійної ідентифікації сучасного вітчизняного філософа релігії / Л.В. Рабаданова // Світоглядно-ціннісні виміри гуманітарного знання та освіти: матеріали ІІІ Міжнародної конференції молодих науковців 28-29 жовтня 2010 року – Чернівці: Чернівецький нац. Ун-т., 2010. – С. 297-299.

10. Рабаданова Л.В. Проблема перекладу Біблії в київській духовно-академічній традиції (на прикладі праці О.М. Новицького «Про первинний переклад Святого Письма слов'янською мовою») / Л.В. Рабаданова // Сакральні тексти: коментарі, переклади, інтерпретації: матеріали Першого Всеукраїнського круглого столу 6 листопада 2010 року. – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2010. – С. 45-47.

АНОТАЦІЯ

Рабаданова Л.В. Релігієзнавчі ідеї у філософсько-освітній спадщині мислителів Київської духовної академії другої половини XIX – початку XX століття. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.11 – релігієзнавство. – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – Київ, 2014.

Дисертація присвячена системному аналізу творчої спадщини мислителів КДА другої половини XIX – початку XX ст.. Виокремлено релігієзнавчі ідеї як автономний предмет наукового розгляду через дослідження проблемного поля богослов'я, релігійної філософії та філософії релігії як синхронізованих форм теоретизування у київських академістів.

Розкрито богословські основи формування релігієзнавчих ідей представників КДА. Виявлено, що в контексті богослов'я розвивається світоглядно-духовна традиція релігійної філософії, яка через посилення раціонального компоненту перетворюється в умоглядну філософію релігії. Експліковано процес поступового розширення релігієзнавчої проблематики. Розроблено методологію її освоєння за допомогою дослідження теоретичних та історичних аспектів релігії.

Автор здійснює теоретичний та історичний аналіз релігії в межах творчого доробку мислителів КДА. Історико-релігієзнавче дослідження дозволяє віднайти спільне в різноманітних релігійних традиціях. Теоретичний аспект уможливлює перехід від загальної філософської рефлексії до осмислення конкретної релігійної традиції.

Ключові слова: релігієзнавчі ідеї, мислителі Київської духовної академії, імпліцитні витоки, богослов'я, теоретичне та історичне релігієзнавство

АННОТАЦИЯ

Рабаданова Л.В. Религиоведческие идеи в философско-образовательном наследии мыслителей Киевской духовной академии второй половины XIX - начала XX века. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата философских наук по специальности 09.00.11 – религиоведение. – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова. – Киев, 2014.

Диссертация посвящена системному анализу творческого наследия мыслителей КДА второй половины XIX – начала XX в. в свете выделения религиоведческих идей как автономного предмета научного рассмотрения через исследование проблемного поля богословия, религиозной философии и философии религии как синхронизированных форм теоретизирования для киевских академистов.

Раскрыто богословские основы формирования религиоведческих идей представителей КДА, поскольку именно в контексте богословия развивается мировоззренчески-духовная традиция религиозной философии, усиления рационального компонента превращается в умозрительную философию религии. В творчестве мыслителей КДА постепенного расширяется религиоведческая проблематика, через теоретические и исторические аспекты исследования религии происходит разработка методологии ее освоения.

Исследовано роль вопроса о соотношении веры и разума в гносеологических построениях мыслителей КДА второй половины XIX – начала XX века как предпосылки формирования проблематики отечественной философии религии и становления отечественной религиоведческой мысли. Отмечено факт усиления значения рационального компонента в анализе соотношения веры и разума мыслителями КДА.

Понятие религии в трудах мыслителей КДА второй половины XIX - начала XX века обретает место специализированного предмета анализа. Религия в рассмотрении православных мыслителей характеризуется как явление, которое требует научного исследования. Среди основ научного анализа религии – влияние этнографических и культурных факторов на религию, анализ религии как исторического и психологического явления, которое необходимо исследовать через объективную философскую рефлексию, а не субъективную рефлексию веры и религиозных состояний. Мыслители КДА отмечают, что религия требует полифонического исследования и учета достижений науки в целом и эмпирических знаний о религии в частности.

Рассмотрено генезис методологических подходов к истории религии в творчестве мыслителей КДА и показано историю христианства в качестве проблемной доминанты историко-религиоведческих поисков мыслителей КДА второй половины XIX-начала XX века.

Отмечено, что специфической чертой исследования нехристианских религий в творчестве мыслителей КДА был анализ процесса становления и развития определенной религии с учетом ее концептуальных особенностей, новаций и оригинальности учения.

Автор осуществляет теоретический и исторический анализ религии в пределах творчества мыслителей КДА, которые взаимосвязаны, ведь историко-религиоведческие исследования позволяют найти общее для различных религиозных традиций, а теоретический аспект позволяет осуществить переход от общей философской рефлексии к конкретной религии.

Ключевые слова: религиоведческие идеи, мыслители Киевской духовной академии, имплицитные истоки, богословия, теоретическое и историческое религиоведение

SUMMARY

Rabadanova L.V. Religious studies in the philosophical and educational heritage of the Kiev Theological Academy thinkers of the late nineteenth - early twentieth centuries. - Manuscript.
Candidate of sciences (Philosophy) thesis with specialization in Religion studies (09.00.11) – National pedagogical Dragomanov University of Ministry of Education and Science, Kiev, 2014.

The dissertation is devoted to the systematic analysis of the creative heritage of Kyiv Theological Academy thinkers of the late nineteenth – early twentieth century. Religious ideas are pointed out as an autonomous subject of scientific research through consideration of the problem field of theology, religious philosophy and philosophy of religion as synchronized forms of theorizing in Kiev Theological Academy.

Disclosed is the theological basis for the formation of religious ideas of representatives of Kyiv Theological Academy. Revealed is developing of ideological and spiritual tradition in the context of theology, and its strengthening by dint of the rational component to the speculative philosophy of religion. Explicated is the process of the gradual expansion of the religion issue. Conducted is the methodology of its investigation through research of theoretical and historical aspects of religion.

The author provides a theoretical and historical analysis of religion within the creative works of thinkers of Kyiv Theological Academy. Historical and religious study can find commonalities in different religious traditions. The theoretical aspect enables the transition from general philosophical reflection to understanding a particular religious tradition.

Key words: religious studies, thinkers of the Kiev Theological Academy, implicit sources, theology, theoretical and historical religious